

D. N.
23/10 1946

Kommissarieväl- det på marsch

Enligt det svenska statskicket har de särskilda departementscheferna praktiskt taget ingen befogenhet att självständigt fatta beslut. Avgörandet skall träffas i konseljen, formellt av kungen. Konseljen har emellertid, framför allt efter parlamentarismens genombrott, blivit en ren formalitet. På en timme eller mindre fattas beslut i mellan 500 och 1.000 ärenden. Reellt fattas beslut dessförinnan, i statsrådsberedningen och under sammanträffanden mellan enskilda statsråd. Men i statsrådsberedningen förs inga protokoll liksom naturligtvis icke vid andra statsrådsförhandlingar. Hur frågorna i praktiken blir handlagda och avgjorda är det därför omöjligt att i efterhand exakt fastställa och överblicka. Statsrådsprotokollen och därtill anknutna handlingar ger ofta knappast några egentliga upplysningar.

Detta väl kända förhållande innebär att realbeslut, bindande utfästelser och andra aktioner kan förekomma utan att de anknytes till något som helst offentligt eller över huvud något skriftligt material som kan tjäna till ledning för riksdagskontrollen och den allmänna debatten. Till en viss grad är detta oundvikligt. Om ett statsråd exempelvis privat lovar en person en viss befattning, kan ett sådant löfte icke rimligen inregistreras och på detta sätt ingå i det för bedömning av regeringspolitiken tillgängliga materialet. Men dylikt bör naturligtvis icke

förekomma och lär tidigare icke heller ha förekommit annat än i undantagsfall. Ännu för ett par årtionden sedan inskred riksdagen gång efter annan mot vad man kallat ministerstyrelse, dvs. realbeslut av enskilda ministrar utanför statsrådet.

Emellertid ökas möjligheten till missbruk med statsverksamhetens utveckling och statsrådets till stor del på denna utveckling beroende realbefogenhet att självständigt fatta beslut. Den kan utnyttjas därhän att ministrarna — eller underordnade tjänstemän på ministrarnas uppdrag — i förhandlingar med utomstående, t. ex. främmande beskickningschefer och representanter för svenska organisationer och företag, framträder som regeringens befulmäktigade representanter med rätt att tala och besluta i regeringens namn. Särskilt för maktlystna och mindre nogräknade ministrar uppstår på detta sätt en vid ram för personliga aktioner. Man kan vid förhandlingar ge löften, framföra hotelser, öva påtryckningar för att vinna ett visst mål — trots att dessa löften, hotelser och påtryckningar måhända icke skulle godtas av regeringen, ja, trots att kanske vederbörande minister själv icke på allvar överväger att låta handlingar följa på orden. Det osäkerhetstillstånd som sålunda uppstår innebär en uppluckring av rättssamhället, det är en av de linjer som för till diktaturen.

Vårt politiska liv under senare år erbjuder många exempel på den antydde tendensen. I vilken utsträckning har konseljbeslut eller över huvud allmänna överläggningar i regeringen ägt rum i samband med de tysk-svenska förhandlingarna under krigsåren? I vilken utsträckning har så skett under de tysk-svenska förhandlingarna om handelsavtal? Med säkerhet kan på grund av hemlighetsbestämmelser och hemlighetsfullhet detta icke bedömas, men mycket tyder på att ledningen, åtminstone i det senare fallet, utövats av några få ministrar och att i viktiga frågor icke ens hela statsrådet varit informerat.

An farligare är det då enskilda statsråd gentemot svenska organisationer och företag uppträder på angivet sätt. För de personer som förhandlar med statsrådet är det ofta omöjligt att veta om denne har regeringen bakom sig respektive om han verkligen tänker i regeringen verka på den linje som han vid förhandlingen hävdar. I många fall krävs lösthetslöfte, och därmed är den privata förhandlaren nära nog hjälplöst utlämnad åt sin motpart regeringsmedlemmen. Om denne lyckas i sitt uppsåt, t. ex. att genom en hotelse om regeringsåtgärd få en uppgörelse till stånd, har formellt en frivillig överenskommelse träffats, och saken kommer sannolikt aldrig till offentlig debatt. Om han misslyckas i ett motsvarande fall, blir det, vare sig regeringen sedermera på hans initiativ vidtar en åtgärd eller inte, lätt att förneka eller bortförklara vad som vid förhandlingen förekommit. På denna väg kan en väldig ökning av regeringens kompetens i praktiken äga rum: genom utfästelser, hotelser och påtryckningar kan den som har eller antas ha regeringens fullmakt tvinga motståndaren till åtgärder som regeringen icke har någon rätt att beordra.

Några exempel som anknyter till faktiskt inträffade situationer skall här ges. Ett statsråd begär under förhandlingar med en organisation om prissättning på vissa varor att de gällande exportpriserna skall sänkas med 5 procent. Då motstånd görs förklarar statsrådet att om motparten ej ger vika regeringen kommer att besluta sänkning av priserna med 7 procent. Inför denna utpressning ger organisationen vika och går "frivilligt" med på de fem procenten: man vet inte om statsrådet kan genomdriva sin hotelse, men tar det säkra för det osäkra. — En hotelse framföres till en industri att regeringen skall ordna med utländsk konkur-

52
57
29
53
192

23/10

Om utrikesutskottets kommuniké är främst att säga att den alltigenom be-

rens, om inte industrin ger vika för vissa fordringar. Industrin vägrar att böja sig; det visar sig att hotelsen inte sätts i verket. (Jämför det i gårdagens ledare refererade fallet.) — Ett statsråd förklarar inför representanter för skilda företag att de måste underlåta att ge uttryck åt sin oro inför konsekvenserna av en viss åtgärd, ty därmed skadar de Sveriges ställning i utlandet och gör åtgärden ännu farligare. Av fruktan eller försiktighet ger man efter, och regeringens plan stödes just av dem som anser den vara betänklig. Man går så långt i sin rädsla för makten att man konventionellt tar avstånd från dem som förfäktar ens egna åsikter.

Liknande metoder försöks även mot pressen. Vid en nyligen hållen föredragning på den ordinarie presskonferensen uttalades gång på gång att vissa uppgifter inte fick publiceras. Pressen skulle informeras, men den fick inte i sin tur informera allmänheten. Lyckligtvis torde de flesta tidningsmän hellre avstå från presskonferenser än gå med på en ordning som gör statsråden till hemliga väktare över pressens upplysningsverksamhet.

Under den franska revolutionen sände det allsmäktiga konventet ut kommissarier till olika delar av landet för att med oinskränkta fullmakter handla i dess ställe. Detta kommissarieväldet kännetecknar diktaturen, det är också en ofrånkomlig konsekvens av en sådan utvidgning av statsmakten som gör alla medborgare, alla organisationer, alla företag direkt beroende av regeringen. Mot det svenska kommissarieväldet som är på marsch måste räddningen på lång sikt bli en avveckling av kristidens regleringar, som gynnar det administrativa godtycket, och en klar front mot planerna på allmän socialisering. På kort sikt är försvaret att finna blott i hänsynslös offentlig debatt och i personlig självständighet inför de tillfälliga makthavarna.

styrker den av Dagens Nyheter lämnade redogörelsen och därjämte på ett par punkter preciserar denna i för den agerande departementschefen oförmånlig riktning. Regeringen har vid statsrådsberedning diskuterat olika utvägar för att fullgöra de av Ryssland begärda leveranserna och härvid bland annat ifrågasatt att en större statlig elektrisk industri skulle grundas och att något större utländskt företag "föranleddes" uppta tillverkning i Sverige. Dessa förslag användes som påtryckningsmedel mot Asea och förmodade företaget att överväga nyanläggningar.

Ett par punkter bör emellertid kommenteras. Hr Sohlman, som synes ha varit närvarande vid beredningen, förklarar att han vid denna tog avstånd från de angivna förslagen; hans synpunkter påstås ha "vunnit gehör". Detta uttryck är dubbeltydigt. Hr Sohlman vill tydligen antyda att planerna i fråga av regeringen skrinlagts. Men detta strider mot hans egen också inför utskottet avgivna förklaring att han under sitt senare samtal med direktör Ericson "uttryckt den mening att de angivna möjligheterna kunde komma att tas upp till förnyad diskussion". Alltså var planerna icke enligt hr Sohlmans egen mening avskrivna, ehuru han med en oklarhet som än starkare framträder i hans egen kommuniké ett ögonblick synes vilja hävda detta.

Denna slutsats kan dras även därav att man ansåg sig böra underrätta Aseas chef; detta hade ju varit meningslöst om blott ett par avfärdade hugskott förelagts. Hr Sohlman hade tagit initiativet till kontakten med hr Ericson. Men är det tänkbart att regeringen inte skulle ha underrättat hr Ericson när förslag som direkt berörde dennes företag — däribland också förslaget om nyanläggningar i Asea — var före? Naturligtvis inte. Vare sig hr Sohlman "tog initiativet" eller inte, tjänstgjorde han som regeringens ombudsman. Han sändes för att ställa hr Ericson inför regeringens krav.

Hur uppfattades då saken av hr Ericson? Han upplyste inför utskottet att han efter överläggningar med dels hr Myrdal direkt, dels hr Sohlman förelagt frågan för Aseas styrelse och att denna "mot bakgrunden" av de erhållna upplysningarna beslutat överväga nyanläggningar. Orden "mot bakgrunden" är ett vackert uttryck för det förhållandet att hr Sohlmans och Myrdals påtryckningar förmått Asea att fatta sitt beslut. Intressant är att hr

Myrdal sålunda erkänns direkt ha tagit del i påtryckningsverksamheten; han har icke blott begagnat hr Sohlman som redskap. Utskottet har i sin redogörelse uttryckt sig med förklarlig subtilitet, men ingen kan missta sig om det klara besked som givits. De av Dagens Nyheter framförda anklagelserna har bekräftats och utvidgats.

Om direktör Ericsons kommuniké är föga att säga. Hr Ericson tar avstånd från Dagens Nyheter's "utfall mot regeringen och handelsministern". Det är älskvärdt, men ur saklig synpunkt överflödigt, liksom förklaringen att samarbetet mellan hrr Sohlman och Ericson varit gott.

Hr Sohlmans kommuniké utmärker sig för uppenbara motsägelser av samma art som återfinns i hans redogörelse inför utskottet. Här skall endast ett par påpekanden göras. Hr Sohlman skriver att statsråden tagit hans invändningar "ad notam", inför utskottet hette det att dessa invändningar "vunnit gehör"; en viss finurlighet när det gäller att formulera saker dubbeltydigt kan ej fränkännas hr Sohlman. Anmärkningsvärt är att hr Sohlman i "privata", "förtroliga", "personliga" samtal fungerar som regeringens representant inför industrin och på detta sätt föranleder vittgående beslut. Hans omedvetenhet verkar betydande, den kan endast tävla med hr Myrdals, då denne mot sina vanor ivrigt strävar att komma i bakgrunden.

Vad som här framkommit ger en än pinsammare bild av de berörda personernas uppträdande än den förut kända. Man gör påtryckningar, dvs. framlägger möjligheter så skrämmande att den part med vilken man förhandlar bringas att ge efter. Man förnekar sedan att påtryckningar förekommit. Man beskyller dem som känt till och redovisat påtryckningarna för förföljelse och osannfärdighet. Det är en sida av saken. Den andra är att regeringsledamöter och deras representanter i hemliga samtal, tydligen ofta omgivna med tysthetslöfte, hotar med de mest långtgående åtgärder och på detta sätt framkallar betydelsefulla beslut. Lögnaktighet och hemlighetsmakeri går som alltid samman.

Anklagelser mot Dagens Nyheter har rests för att dessa ting offentliggjorts. Om ej Dagens Nyheter ingripit skulle, mänskligt att döma, hela denna härva av upprörande åtgärder och lika upprörande förnekanden icke ha klarlagts. Förljugenheten skulle ha triumferat.

i s
E
I
C
C
K